

دانشنامه مصور موسیقی ایران

دکتر لطف الله روزبهانی

شامل:

واژه های متداول در موسیقی سنتی و نوین
دستگاه های قدیم و جدید و ردیف و گوشه های آن
موسیقیدان ها
آهنگسازان
نوازندگان
خوانندگان
هنرمندان بومی و موسیقی قومی و محلی ایران
شاعران و ترانه سرایان موسیقی ایران
ضبط کنندگان صدا و صدا گذاران
سازهای موسیقی و سازندگان آن ها
برگذار کنندگان کنسرت
تاریخچه ارکستر و گروه های مشهور موسیقی ایرانی
مکان های مشهور اجرای موسیقی ایرانی
شرکت های تولید، تکثیر و پخش صفحه، نوار، CD، ویدئو موزیک ایرانی
هنرستان و آموزشگاه های تعلیم موسیقی
نت آواز و دستگاه های موسیقی اصیل ایرانی
نت و شعر صد ها ترانه ماندگار دیروز و امروز ایران
از دوران باستان تا امروز

دانشنامه مصور موسیقی ایران

پیش گفتار

بنا به تعریف افلاطون: "موسیقی یک ناموس اخلاقی است که روح به جهانیان، بال به تفکر، جهش به تصور، ربایش به غم و شادی و حیات به همه چیز می بخشد. گوهر نظمی است که خود برقرار می کند و تعالی آن به سوی هر چیز است که نیک، درست و زیباست، بنا بر این، با آنکه نامرئی است، شکلی است خیره کننده، هوس انگیز و جاودان."

بتهوون تعریف موسیقی را چنین بیان می دارد: "موسیقی مظهري است عالی تر از هر علم و فلسفه. احساس و درک و لذت از موسیقی بستگی تام با میزان ادراک و استنباط شنونده دارد."

دو تعریف فوق را اگر در کنار هویت ملی بگذاریم، زیرا اعتقاد ما این است که موسیقی هر ملت و قوم، بخش مهمی از هویت آن هاست، آن زمان به ضرورت وجود دانشنامه بزرگ و مصور در خصوص موسیقی ایران پی می بریم. امروزه برای هر علم و فنی، دانشنامه و فرهنگ آن وجود دارد و زمانی که بتهوون می گوید موسیقی مظهري است عالی تر از هر علم و فلسفه، به هیچ وجه نمی توان عدم وجود دانشنامه ای که در بر گیرنده تمامی بخش های موسیقی ایران است را توجیه نمود و راحت از کنار آن گذشت.

مردم دنیا طی قرون متمادی با تغییر و تحولات واقع بر آن ها، در دوران مختلف با زبان موسیقی سخن گفته اند، همانطوری که جاودانه سرود ها یا گاتا اشوزرتشت از خلال تاریخی کهن، بما به ارث رسیده است. موسیقی در ایران زمین، باری هنری، فرهنگی و تاریخی به اندازه قرن ها قدمت دارد. در ایران زمین موسیقی به آن صورتی که امروزه مرسوم شده صرفاً امری تفننی و برای سرگرمی نبوده. موسیقی ما همواره وسیله طبیعی بیان احساسات و تجربه های مردم این کشور بوده و انعکاس تمامی تاریخ ایران را در موسیقی ملی آن می توان یافت. از این رو به آنچه که اشاره رفت، ضرورت داشتن دانشنامه امری است واجب.

دانشنامه مصور موسیقی ایران به منظور یک حرکت ملی مورد توجه است. حرکتی در جهت جاودان ساختن استادهایی که برگ های تاریخ فرهنگ گهربار ایران، این سرزمین اهورائی را در زمینه موسیقی با تلاش خستگی ناپذیر خود به زیور هنرشان آراسته اند. موسیقی در ایران همواره خاری بوده در چشمان تنگ مبلغین مذهبی و اصولاً از آغاز حاکمیت این قوم عناد و دشمنی خاصی با آن روا شده و می شود و تنها پایمردی هنرمندان ایرانی است که تهاجم چهارده قرنه این قوم را خنثی نموده است و هر روز بر اعتبار این هنر برتر افزوده اند.

در کتب دینی نظیر مجمع المعارف و مخزن العوارف و حلیته المتقین محمد باقر مجلسی زشت ترین کلمات راجع به موسیقی و موسیقیدانان بیان شده تا جائیکه خواندن را به زوزه سگ تشبیه می کنند. در بیست

سال گذشته موسیقیدان های ایرانی از یکی از سیاه ترین دوران حیات این هنر در ایران گذشته اند. آن ها در این سال ها نامالیقات سنگینی را تحمل کرده ولی با پایداری و اعتقاد به هدفشان توانستند این هیولای نابود کننده فرهنگ ایران را به عقب برانند. در هیچ دوره ای از تاریخ هنر موسیقی در ایران به اندازه امروز کشورمان، موسیقی به شکوفائی نرسیده بود و از هر خانواده چند تن آن ها با موسیقی آشنا و به نواختن سازی پرداخته بودند و این از یمن پیکار بی امان نور با تاریکی سرچشمه می گیرد.

ارزش و بزرگی این مبارزه بی امان زمانی مشخص می شود که آخوند روح الله خمینی در ۳۱ مهر ماه ۱۳۵۸ در جمع مردم قم ذات خود را در قبال موسیقی یک سرزمین چنین نشان می دهد:

"موسیقی روح عشق بازی و شهوت رانی و خلاف عفت در انسان تولید می کند و شهامت و جوانمردی را می گیرد، زندگانی که در آن مجالس موسیقی باشد پست و بیشرمانه است. موسیقی سبب می شود تا مغز انسان وقتی چند وقت به آن گوش کرد تبدیل به یک مغز غیر فعال و غیر جدی می شود و انسان را به یک موجود هزل و بیهوده می کشاند. موسیقی با تریاک فرقی ندارد. موسیقی خیانت است به مملکت اسلامی. اگر می خواهید جمهوری اسلامی مستقل باشد، باید موسیقی را از رادیو و تلویزیون بکلی حذف کنید!"

دانشنامه مصور موسیقی ایران، جهت ارج نهادن به گذشت، فداکاری و شهامت هزاران هنرمند ایرانی و به منظور حفظ میراث های گرانبهای این طبقه پا به میدان گذاشته است.

دانشنامه مصور موسیقی ایران انعکاس دهنده هنر موسیقی یک سرزمین کهن به جهانیان است. بیرون کشیدن نام هنرمندانی است که از تاریک خانه فراموشی باید به روشنائی و تاریخ انتقال یابند. مطرح نمودن و جاودان ساختن نام کسانی است که بی ادعا در اقصی نقاط جهان به پاسداری فرهنگ پربار ما مشغولند.

در این دانشنامه گذشته از هنرمندان به تمامی انواع موسیقی ایرانی اعم از: موسیقی قومی یا فولکلوریک، موسیقی سنتی، موسیقی آئینی نظیر زورخانه ای، نقاره خانه ای و رزمی، موسیقی جشن و شادی و موسیقی نوین آن مفصلاً اشاره شده است.

موسیقی قومی ما آنچنان از اصالتی بی شبهه برخوردار است که بیانگر روحیات، خلق و خو و شرایط جغرافیائی و اجتماعی و آداب و رسوم هر قومی است که کار یک تاریخ دان و علم الاجتماع نویس را ساده کرده است.

موسیقی اصیل ایرانی که در این دانشنامه به آن پرداخته ایم مجموعه ای از نواها و آهنگ هائی است که در طی قرن ها در این سرزمین بوجود آمده و پا به پای سایر مظاهر زندگی مردم ما تحول و تکامل یافته است.

دانشنامه مصور موسیقی ایران، گذشته از مسئله فرهنگی آن، جاودان نمودن نام هنرمندانی است که از میان توده های مردم برخاسته اند که البته در این مورد بما ایراد می گیرند که چرا ما حرمت موسیقیدان های واقعی را محفوظ نداشته ایم و به ذکر نام کلیه دست اندرکاران این هنر پرداخته ایم.

پاسخ این است: همانطوری که از نام این مجموعه بر می آید و به آن دانشنامه یا دائره المعارف و یا Encyclopedia می گویند، کسی حق انتخاب یا حذف موضوع یا فردی را ندارد. در دانشنامه آنچه که وجود دارد و اطلاعاتی که کسب می گردد می بایستی منعکس شود. در این دانشنامه که بر اساس حروف الفباء تنظیم شده معیاری برای سنجش وجود ندارد و صرفاً وسیله ای است اطلاعاتی، هر چند که افتخار ما این است که صفحات این دانشنامه با نام غرور آفرین استاد های موسیقی ایران مزین شده است.

پس از اشاره به انگیزه های نگارش این دانشنامه، مختصری به محتوا و راهی را که در چهار سال گذشته پیموده ایم، می پردازیم. طرح دانشنامه مصور موسیقی ایران را در سال ۱۹۹۷ میلادی با گرامی هم - میهن خود، مهندس آرمن ساگینیان، مدیر اجرایی بخش خاور میانه - ایران، سازمان فرهنگی - غیر انتفاعی - آمریکائی New Horizons مطرح ساخته و اگر امروز این طرح به مرحله اجراء رسیده تنها با پایداری ایشان میسر بوده است. در ابتدای امر محدودیتهائی در امر جمع آوری اطلاعات وجود داشت که بمرور ضمن افزودن بر عناوین مورد نیاز، این مشکل برطرف شد. امروز این طرح در بر گیرنده عناوین زیر است:

واژه های متداول در موسیقی سنتی و نوین ایران

دستگاه های قدیم و جدید و ردیف و گوشه های آن

موسیقی قومی یا فولکلوریک ایران در بر گیرنده تمامی اقوام و اقلیت های مذهبی

موسیقی رزمی

موسیقی آئینی

موسیقی عهد باستان

موسیقی نوین ایران

موسیقیدان ها، آهنگسازان، نوازندگان، خوانندگان، هنرمندان بومی، تنظیم کنندگان، شاعر ها و ترانه سرایان، ضبط کنندگان صدا و صدا گذاران، سازها و سازندگان آن ها، برگذار کنندگان کنسرت ها، تاریخچه ارکستر و گروه های مشهور موسیقی ایرانی در داخل و خارج از کشور، مکان های مشهور اجرای موسیقی در ایران، شرکت های تولید، تکثیر و پخش صفحه، نوار کاست، CD، و ویدئو موزیک ایرانی و هنرستان و آموزشگاه های تعلیم موسیقی.

برای جمع آوری اطلاعات، گذشته از پرسشنامه طرح، بیش از چهار هزار صفحه، نوار کاست، و CD پشت - جلد - خوانی شده، ۶۰۰ ساعت ویدئو موزیک و مصاحبه با هنرمندان بازبینی شده، بیش از ۲۵۰ کتاب راجع به موسیقی بررسی کامل گردیده که در این مورد می بایستی از خدمات استاد حبیب الله نصیری فرو از تلاش خستگی ناپذیر ایشان در طی سال های متمادی که ابراز داشتند قدردانی گردد. از سروران و هنرمندانی که در زیر نام آن ها بر حسب حروف الفباء درج گردیده و بدون کمک و همکاری آن ها، انجام این کار غیر ممکن بود، سپاسگزاری می کنم.

پوران آزاد، لقمان ادهمی، شهرزاد اردلان، محمد امامی، پروین باوفا، جواد بصیری، شاپور بهروزی، صمصام پناهی، رحیم تزری، عباس حجت پناه، فیروزه خطیبی، آزاده دارابی، حمید دولتشاهی، تقی

ذکائی، مهدی ذکائی، مهناز ذکائی، اشکان روزبهانی، فرنوش روزبهانی، مولود زهتاب، پروین سرلک، هوشنگ سیحون، فرنگیس شاهرخ، مهدی شاهرخ، آذر شادکامیان، فوزی شمس آبادی، محمد شهدادی، جمشید شبانی، محمد علی خانی، منوچهر صادقی، روزبه فراهانی پور، عباس فتحی، مرتضی فرزانه، پیام فرهی، فرهنگ فرهی، منصور قاسم زاده، مرتضی قمصری، سیامک کلهر، افشین گرگین، آلفرد ماردویان، ژورا میناسیان، هاملت میناسیان، فریا ناظر، آلیس ناواسارگیان، جهانگیر نظام العلما، رضا نفیسی، محمود نفیسی و محمد علی یزدی. در تدوین این دانشنامه، بعثت نداشتن منابع نوشتاری، در برخی موارد از ذهنیات هنرمندان سود برده ام، لذا اشتباه، اجتناب ناپذیر است.

در مذاکرات رو در رو و یا تلفنی از بسیاری از هنرمندان خواسته شده تا بیوگرافی خود را در اختیار ما بگذارند که متأسفانه صورت نگرفته است.

همزمان با انتشار دانشنامه مصور موسیقی ایران، بنیادی به همین نام در بنیاد پژوهش های فرهنگی ایران تاسیس شده است که مسئولیت آن جمع آوری اطلاعات تازه و تکمیل آن ها است که امید است در این راه ما را یار و همراه باشید تا در چاپ های بعدی ضمن تصحیح اشتباه ها، دانشنامه ای با اطلاعات جامع تر در اختیار دانش پژوهان و عاشقان موسیقی ایران قرار گیرد.

دکتر لطف الله روزبهانی

پائیز ۱۳۸۰ خورشیدی - کالیفرنیا - آمریکا